

Hundra år med Bromsten – lantegendomen som blev villastad, municipalsamhälle och en del av Stockholm

Det är i år, 1999, jämnt 100 år sedan förvandlingen av Bromsten startade.

Den 12 januari 1899 sålde byggmästare Oscar Talén delar av egendomen Bromstens gård, nämligen 3 mantal fäste, till sin son Ludvig Leonard Oscar Talén och till brukspatron J E Lignell. De fick hälften var, men Oscar Talén behöll gårdsbyggnaderna och resten av egendomen själv.

De nya ägarna fick lagfart den 25 januari 1899 och satte igång med att dela egendomen i tomter. I maj samma år började försäljningen. I gamla minnesskrifter och samtida tidningsklipp över denna händelse står det att den första tomtköparen var telegrafarbetaren Johan Erik Johansson. Han köpte tomt nr 9, Agateborg den 24 maj 1899.

Tomten var stor, -”74 ar, 20 kvadratmeter och 80 kvadratdecimeter” enligt köpekontraktet (en ar = 100 kvm). Hela köpesumman uppgick till 1.683:64 kr.

Efter ett år sålde Johansson en tredjedel av tomten och längre fram sålde han ytterligare en tredjedel. Historien om telegrafarbetaren Johanssons tomtköp beskrivs så här:

Telefonreparatören J E Johansson besökte Bromsten i tjänsteuppdrag och sammanträffade med hrr Talén och Lignell. Fråga bragtes på tal om lämpligheten och trevnaden för storstadens arbetare att äga en jordbit på lämpligt avstånd där man fritt kunde röra sig under vackra sommandagar eller andra lediga stunder. Köpeavtal avslutades omedelbart. Johansson betalade handpenning med en revers å 45 kr till vardera ägarna samt kontant 5 kr likaledes till vardera av dem. Säljarna spottade för gott handsöl å sina respektive 5:or och så var kommersen i full gång.

Jag vet inte varför just Johansson utsågs vara den första tomtköparen. Kanske är det för den roliga historiens skull men i tingsrättens längder över köpehandlingar och beviljade lagfarter har jag sett två stycken köpare som var före honom, nämligen tomt 6 Anneberg som såldes den 14 maj till J P Persson och hans hustru Johanna Vilhelmina Persson och 22 maj såldes tomt nr 7 Claraborg till Erland Gustav Johanssons hustru Clara Josefina Johansson. Under maj-juni såldes ca 30 tomter. I annonser införda i ortstidningarna lät det så här lockande:

Egnahemstomter i Bromstens villastad säljes på ytterst förmånliga villkor, vackra skogs- och åkertomterfrån det bittiga priset af 3-10 öre pr qv fot. Gravitationsfritt för all framtid. God tilgång på utmärkt dricksvatten. Tomterna visas äfven söndagar. Vidare underrättelser lämnas å Bromstens gård. Allm tel Spånga 6.

J E Johansson var inte först med att bygga i Bromsten utan det var stadsbudet Johan Gustavsson som köpte sin tomt den 28 maj 1899. Hans tomt var nr 13 Sofielund omfattande 17 ar 63 qvmeter. Om stadsbudet Gustavsson sägs det att han omedelbart byggde sin villa och sålunda blev först bland samhällets nybyggare. En journalist från Sundbybergs och Solna tidning gjorde den 1 december 1900 ett besök i Bromsten och beskriver Gustavssons villa:

En större med hufvudfasaden mot järnvägen liggande villa fäster vår uppmärksamhet. Något märkvärdigt i stil företer den icke, men den ser så proper och inbjudande ut med sina stora glasverandor. Snövita gardiner lysa innanför fönstren men någon människa ser vi inte varför vi fortsätta att betrakta den.

Vi tänka på den lyckliga ägaren som, efter vad vi erforo, är stadsbud. Nog har han fått "löpa" för den villan sade vi oss och kanske han springer än. Ty till en tvåvåningsvilla i herrgårdsstil behövs säkert stora "kovan". Men se i alla fall vad energi och seg uthållighet kan åstadkomma.

Tyvänn fick inte Gustavsson njuta av sitt egnahem så länge, ty drygt ett år senare dog han. Sonen som så småningom tog över började bygga om och modernisera efter sitt tycke.

Under åren 1899, 1900 och fram till början av 1901 såldes i Bromsten ca 150 tomter. En del av dem bytte ägare ganska snart. Ägarbytena berodde naturligtvis på många skilda orsaker. Den 6 juli 1901 skriver Sundbybergs och Solna tidning:

Bromsten; Exekutivt komma fyra skilda lägenheter att försäljas å landsarkivet i Stockholm tisdag den 6:e nästkommande augusti.

Orsaken var försummar [sic!] inbetalning av "prästkatt" eller som det hette i indrivningshandlingarna, "pastoralier". Denna skatt innefattade alla till prästerskapets avlöning och andra utgående avgifter.

Den 20 november skrev tidningen att 13 lägenheter har utmätts för pastoralier och *kommer nu att försäljas exekutivt därest likvid ej erlägges.*

Ofta var orsaken till utmätningen den att man hade köpt tomt men inte bodde i Bromsten och därför inte visste om denna skatt. Det fanns ju inte samma postgång då och man fick inget inbetalningskort med anmaning att betala senast ett visst datum.

Tomt nr 7 som såldes den 22 maj till Erland Gustav Johanssons hustru Clara Josefina blev snabbt bebyggd för den 2 juni 1900 köpte Andreas Nilsson den villa som hette Claraborg. Villan låg i Sundbyvägens backe ner mot stationen. Där öppnade Nilsson affär för försäljning av specerier samt tobak och tidningar. Efter hans död tog hans döttrar, systrarna Nilsson, över och drev affären.

Husen som byggdes kring årsskiftet och framåt hade ofta en modell som hade tyska influenser med tinnar och torn och utbyggnader både här och där. Fortfarande kan man se några hus utmed Tallåsvägen i denna stil.

När Bromsten blomstrade – utvecklingen efter första villabebyggelsen

De nyblivna villaägarna kallade sig kolonister. De tomter som låg närmare järnvägen och nedanför nuvarande Duvbovägen kallades för nedre kolonien och de som låg högre upp mot skogsområdet kallades följaktligen för övre kolonien.

1902 köpte J E Lignell Ludvig Taléns andelar och blev på så sätt ensam ägare till hela Bromstens gård och återstående mark. Han skänkte tomt 226 (skoltomten) till Spånga kommun.

Tio stycken intresserade och förutseende nybyggare, hrr E Ohlsson, O F Rydin, J Engström, K A Johansson, A J Lundell, C C Stenberg, A Nilsson, J E Johansson, Jan Johansson och G L Ahlstedt, vilka ville bevara den vackra och centralt belägna skogstomten bredvid skolan (Skansen) som samhällets egendom, tecknade en gemensam förbindelse för köpesumman på Skansenområdet. Dessutom betalade de av egna medel både räntor och amorteringar tills de vid municipalstämman i mars 1905 kunde överlämna området med häftande gäld till Bromstens municipalsamhälle. Vid detta tillfälle överlämnade A O Hallgren 50 kronor som bidrag till inköp av marken till stämman.

Bromstens villasamhälle ägdes av J E Lignell tills han i augusti 1908 "avgick med döden". Som gåva till samhället överlämnade hr Lignell enligt stämmoprotokoll den 26 april 1908:

två tomter om vardera 10 000 kv fot, att användas den ena till byggplats för en Folkets Hus, den andra till en byggnad för nykterhetsverksamhet. Hrr A Lövgren och J Unger utsågs att jämte Lignells ombud. Hr Hallgren utse dessa tomter på lämplig plats.

Vidare hade hr Lignell skänkt samhället den s k Folkparken (c:a 15 tunnland skogsmark) samt, genom testamente, en donation på 5 000 kr att användas till samhällets förmån.

Efter brukspatron Lignells död bildade han sterbhus "Aktiebolaget Billiga Tomter", vilket övertog hans samtliga affärer.

Under tiden såldes alltfler tomter i Bromsten. Husvirket kom med järnvägen och lastades av vid stationen. Åkare Engström som bodde i den lilla stugan bredvid spruthuset hade fullt knog att med häst och vagn köra virket till respektive tomter.

Bromstens järnvägsstation

Den 9 oktober 1901 skriver Sundbybergs och Solna tidning att:

det nybyggda stationshuset i Bromsten togs i lördags för första gången i bruk. Det har ungefär samma form och inredning som stationsbyggnaden i Huvudsta och består av en väntsal, ett expeditionsrum och ett par rum för stationsföreståndarens bostad.

Till stationsföreståndare utsågs C A Törnblom. Tidningen skrev senare om ett "nidingsdåd" som begåtts mot stationshuset. Natten efter invigningen hade någon slagit sönder fönstret i en dörr för att göra inbrott men inte kommit vidare. Länsman beklagade att spåren efter nidingen var så små att utsikten att fånga honom voro ringa. I februari 1902 öppnades Bromstens första poststation. Den inrymdes i järnvägens expeditionsrum. Till postexpeditör utsågs stationsföreståndaren C A Törnblom. Postgången ordnades så att man frågade Törnblom om brevet man väntade hade kommit och så fick man det. Eller så kunde grannen ha med sig en hälsning från Törnblom att man hade post att hämta. "Du förstår, vi kände alla, vi var inte fler", som en äldre Bromstensbo uttryckte saken.

Skolhusfrågan

Den 16 januari 1901 gjorde patron Talén en frarnställning till kyrkostämman om tillåtelse att bygga en skola i Bromsten. Den 5 juni hade stämman sammanträde, där man efter ett kort meningsutbyte avslag begäran med motiveringen att man inte ansåg det vara av behovet påkallat. Kyrkskolan räckte till och inget särskilt skäl fanns för övrigt.

Duvbo hade heller ingen skola fast där fanns ett 80-tal skolpliktiga barn. Så både bromstens- och duvbobarnen fick traska i alla väder till skolan som låg intill Spånga kyrka.

Vid denna tid (1901) var den nuvarande dalen mellan Rinkeby och Bromsten ett stort träskområde som man måste gå runt för att komma till skolan. Föräldrarna förmanade barnen strängt att inte gena genom träsket för att inte gå ner sig och drunkna.

Duvboborna lät sig inte nöja utan såg till att bygga en skola som startade den 10 oktober 1901. Cirka hundra skolgångsskyldiga barn började sin skola under ledning av lärarinnan A Lindgren från Stockholm.

När bromstensborna för andra gången fick avslag på sin begäran om skolhus öppnade man den 1 januari 1903 en småskola i en förhyrd villa i Bromsten. I juli 1904 var det äntligen dags för att börja bygga skolan i Bromsten och i slutet av januari 1905 invigdes skolan.

Första föreningen i Bromsten bildas

När de första egnahemsbyggarna började gräva och bygga på sina tomter var Bromsten en lantlig idyll. Men med tiden upptäckte man åtskilligt som man vill ändra på. Vägarna till exempel var ett problem. De orkade inte med den ökande trafiken. När höstregnen kom blev det djupa spår av hästar och vagnshjul. Att akut få fram läkare, barnmorska eller annan hjälp var nästa omöjligt

Det måste bli bättre ordning och reda i många stycken sade kolonisterna till varandra. Och den 8 februari 1902 bildades Bromstens kolonistförening, vars syfte sades vara att dryfta, tillvarataga och bevara gemensamma intressen.

1903 blir Duvbo municipalsamhälle. Med municipal menas enligt uppslagsboken

ett samhälle med eget ansvar, som själva får tillämpa stadsstadgorna, såsom brand-, byggnads-, hälsovårds- och ordningsstadgorna och får uppta municipalskatt enligt samma principer som kommunalskatt.

1904 följer Bromstens kolonister Duvbos exempel. Framställan lämnades till Spånga kommunalstämma, vilken beviljade ansökan. Stämmans ordförande kamrer Rehn lämnade ansökan till kungliga befallningshavande och så rullade det hela igång.

Ett kungligt brev daterat den 14 juni 1904 bekräftade att Bromsten skulle få bli municipalsamhälle och den 23 augusti 1904 hölls första sammanträdet:

Protokoll fört vid Bromstens municipalstämmas första sammanträde tisdagen den 23 augusti 1904 kl 6.30 em.

§1 Stämman afhölls i villa Mamre, Bromsten, och hade att förrätta val av municipalnämnd.

§2 Stämman förklarades af ordföraren öppnad.

§3 Med några innehållsrika ordframbar Notarien Hallgren ett personligt och samfällt tack till Kamrer Rehn för hans oförtrutna arbete i och för municipalsamhällets bildande såväl som för de af honom vid den förut hållna kommunalstämman, varmt framsagda välgångsönskningar öfver det nybildade municipalsamhället. Mötet instämde i herr Hallgrens tacksamhetsuttryck genom att stå upp.

§4 Det ärende som förelåg stämman till överläggning och beslut var att tillsätta municipalnämnd.

§5 På Notarien Hallgrens förslag valdes enstämmigt till ledamöter i municipalnämnden snickaren A H Dahl, telefonarbetaren J E Johansson, predikanten C O Pettersson, snickaren J Engström och snickaren C E Bergstrand.

§6 Till ordförande i municipalnämnden valde stämman på notarien Hallgrens förslag snickaren A H Dahl och till vice ordf telefonarbetaren J E Johansson.

§7 Till justeringsmän valdes enstämmigt handlanden E Olsson och herr J F Lundberg.

Samhällets beslut fattades alltså av municipalstämman, i vilken alla röstberättigade kunde delta. 1919 övergick man till representativ demokrati genom att municipalfullmäktige med valda ledamöter infördes. Enligt uppgift i fullmäktiges protokoll fick den ledamot av fullmäktige som utan giltigt skäl uteblev från ett sammanträde betala två kronor. Som verkställande organ, med andra ord samhällets styrelse, tjänstgjorde municipalnämnden.

Vid extra stämma den 18 september valdes ledamöter i övriga nämnder och styrelser. Alla förtroendeposter besattes av personer föreslagna av fastighetsägareföreningen.

Sammanträdeslokal blev först ett hus vid Mamrevägen, vilket baptisterna upplät för stämman. Fullmäktige däremot höll till i Bromstens skola, uppförd 1904. Senare byggdes ett särskilt municipalhus. Hit flyttade fullmäktige och övriga municipala organ. En allmän tvättstuga inrättades samtidigt i husets källare.

Bromsten blomstrade, kanske inte glamoröst, men behovsanpassat vad det gäller affärer av alla slag. Föreningslivet blomstrar med ett otal föreningar. Det bildas religiösa föreningar, nykterhetsföreningar, ungdomsföreningar, Folkets Husförening, idrottsföreningar och sist men inte minst politiska föreningar.

1949 blev Bromsten inkorporerat av Stockholms stad. Allt skulle bli så bra med ordning på vatten och avlopp, nya namn på vägarna osv. Men järnvägsstationen försvann, posten försvann och stationshuset revs. Affärerna kring stationsområdet försvann då inga resenärer passerade förbi och handlade på vägen. En vital del av Bromsten dog!

Senare belades den södra delen av Bromsten med byggförbud, gamla hus förslummades eftersom de skulle rivas för att ge plats för den nya vägen överjärnvägen som inte byggdes förrän 1991.

Se där - en kort summering över de gångna 100 åren. Och det är på oss Bromstenbor det hänger hur vi inleder det kommande seklet!

Inga-Britt Häggström

Källor: Claes Rönns samlade skrifter, Bromstenskuriren, Spånga Bygden.